

בשר בחלב-דין שימוש במערוך מעץ

ראשית, אודיע נאמנה שכל הנכתב כאן בס"ד וברחמי השי"ת עלי אינו אלא לפלפול וליבון הדין ופרטיו עד היכן שהשיגה ידי הכחה, אך אין להסיק הלכה למעשה מלבד מקורות הדינים המועתקים הלכה למעשה וכאשר יבחר הבוחר איש כפי אוכלו.

כמו"כ השתדלתי מאוד לדייק במקורות ובציטוטים שלא לשנות. למען דייק הדברים ולמען יקל מעל הדורש לחפש. ויהא רעוא קמיה מריה מלכא שאזכה לעשות נ"ר ליוצרנו ולעשות רצונו כרצונו ולא תצא תקלה תחת ידי ואזכה לכון לאמיתה של תורה.

דינים שנידונו בנושא זה:

ענף א. הערה בדין עשיית בצק חלבי והזהירות/ענף ב. בירור בליעה בכלי עץ/ **ענף ג.** דוחקא דסכינא וחריפותא / **ענף ד.** דוחקא דסכינא וחריפותא רק בדבר לח/ **ענף ה.** דוחקא דסכינא ושמוניות/ **ענף ו.** האם מלח ותבלין חשיבי בהדי צנון וסילקא כחריף? / **ענף ז.** בליעה בבית השחיטה/ **ענף ח.** בליעה במרדה/ **ענף ט.** מאיזו כמות מלח, מבליע? / **ענף י.** מהו השיעור של "הרבה/מעט" מלח? / **ענף יא.** אף בכמות מלח 'מועטת' שבמערוך, יעשה אותו חלבי מחמת ממשות/ **ענף יב.** דין נ"ט בר נ"ט דווקא כשהכלי נקי/ **ענף יג.** דין נותן טעם לפגם/ **ענף יד.** כמה צריך שיפגום? / **ענף טו.** פירות הנושרים-מסקנת הדברים.

נשאלתי בדין מערוך העשוי מעץ שערכו איתו בצק חלבי ויש בו תוספת קורט מלח ו/או קורט תבלינים חריפים כפריקה חריפה וכדו', האם ע"י הגלגול והשפשוף נולד חום בתוך מערוך העץ וממילא בלע את החלבי, או שמא מאחר ובכדי שיבלע החלב במערוך צריך שני תנאים היינו חיכוך (חום) ובנוסף גם חריפות, א"כ מאחר ויש בבצק מלח, ממילא יחד עם עריכת המערוך נולד חום ומבליע החלבי בבצק. עוד נדון כמו"כ האם החיכוך הזה דינו שוה לדוחקא דסכינא? וכ"ז יהיה נפק"מ האם יהיה מותר לערוך איתו אח"כ בצק פרווה (שאף בו יש מלח כנ"ל) כדי לאכול איתו או למלאות בו בשר, שיתכן שיפלט מהחלבי שנבלע אל תוך הבצק ושוב לא יוכלו למלאות בו בשר, או שמא הוי בכלל נ"ט בר נ"ט דהוי טעמא פורתא וקלישא, ובפרט בצירוף עצם כך שאינו בן יומו. ומה יהיה הדין בכה"ג שעדיין קיימת ממשות שומן החלבי ע"ג המערוך?

ענף א'

הערה בדין עשיית בצק חלבי והזהירות-

ראשית יש להעיר בעצם דין זה של עשיית בצק חלבי שהוא דין מפורש בשו"ע (סי' צז ס"א) שאין ללוש עיסה בחלב שמא יבוא לאוכלה עם בשר אלא שמקום הניחו להתגדר בו. שכתב מרן "ואם היה דבר מועט כדי אכילה בבת אחת, או ששינה צורת הפת שתהא ניכרת שלא יאכל בה בשר, מותר". וצריך זהירות רבה בדין זה ורבה המכשלה כפי שענינו ראות. בפרט בכל מיני קינוחים למיניהם כדוגמת הפחזניות (וידעתי בני שלא גזרו על עוגות מאחר ואין דרך ללפתם עם בשר וכה"ג, אך החכם עיניו בראשו! שהלא כל מה שהתירו בקינוחים וכה"ג הוא משום שהגבינה ניכרת מבחוץ ולא יבואו לטעות!) שבעיני ראיתי מוכר שלא שת ליבו לשים סימן ומי יודע מי נכשל בגינו. שכן הבצק והצורה של פחזניות הפרווה והחלבי פרצוף אחד להן ולא יבחין הקונה והאוכל זולתי הארת המוכר את עיניו. אך אין דין זה כעת לענייננו.

וזה החילי בעזר חי עזרי צור חבלי וגואלי, הרחמן יצילני משגיאות ומנסתרות ינקני.

ענף ב'

בירור בליעה בכלי עץ-

כתב רבינו הטור או"ח (סימן תנא' ריש הסימן), וז"ל: "אין חילוק בין כלי עץ או אבן או מתכת כולן דינם שוה להתירן בהגעלה..."

ועוד כתב שם הטור בסמוך, וז"ל: "מדוכה של עץ ואבן **שדכין בהן** כל השנה ולפעמים דכין בהן פירורי לחם עם שומין ופלפלין כתב רש"י דלא מהני ליה הגעלה וגם בריחנים קטנים של פלפל. וכן כתב רבינו תם שמדמין אותן לבית שאור פירוש: כלי שמשהין בו השאור. ולבית חרוסת פי': כלי שעושין בו מיני טיבול שנותנין בו דברים **חדים** כגון שומין ופלפלין עם קמח **ומבליעו לתוך הכלי** [ע"י הדיכה במדוכה] ובאלו פירש רש"י ור"ת דלא שרו בהגעלה ור"י התיר כולם בהגעלה ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל וכו'. [רואים שיש כח בדיכה להבליע ולהפליט יחד עם חריפות. כלומר שהדיכה היא כמו "דוחקא"]. וכתב הבי"ש שם (אות טז) ד"ה מדוכה של: מדוכה של עץ ואבן שדכין בהן כל השנה וכו'. מחלוקת רש"י ור"י. כתב הרא"ש בפרק כל שעה (סי' ט) גבי בית שאור ובית חרוסת- וכתב בהגהות מיימוניות פרק ה' (דפו' קושטא הכ"א) בשם סמ"ג (לאוין עח כט ע"ד) ששמע בשם רבינו טוביה שרבינו תם היה מתיר בהגעלה על ידי קליפה בכלי ברזל ונכון להחמיר היכא דאפשר. וכו'.

ובגמ' פסחים (ל:): איתא "אמר רבא בר אבא אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל: כל הכלים שנשתמשו בהן חמץ בצונן - משתמש בהן מצה, חוץ מן בית שאור, הואיל **שחימוצו קשה**". מכאן משמע שבכה"ג שהחמץ הוא קשה, אף בלי דוחק מבליע.

ונביא כאן תורף לשון הרא"ש במקורו: (פסחים פ"ב סימן ט). "אמר שמואל כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה... וכן פרש"י דהגעלה לא מהניא ברחים של פילפל של עץ. דאגב חורפא של פלפל בלע טפי... ה"ר יהודה ב"ר יום טוב ז"ל כתב שקבל מרבתי דוקא ללוש בה מצה קא אסר הכא לפי שכח התבלין (שהשתמשו במדוכה) גורם לעיסה להחמיץ כדאמרי' לקמן (דף מ) שחרוסת מחמיץ את הקמח". וכו'.

¹ עיין מ"ש בזה בספר בין ישראל לעמים למו"ר הגר"ד טהרני שליט"א פ"ט סי"ז. ושם הערה 28 כתב שה"ה בלחמניות מתוקות הנאכלות בין עם גבינה צהובה בין עם נקניק, דינם כנ"ל שאסור ללושם בחלב אע"פ שהן מתוקות.

ובשו"ע או"ח ה' פסח סי' תנא ס"ח: (אחד כלי עץ ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכת, דינם להכשירם בהגעלה". (כר"י והרא"ש). הוי אומר, כלי עץ ג"כ בולעים.

וכתב הט"ז (שם ס"ק כ"ד): "... וכת' מו"ח ז"ל שאין להכשיר שום כלי עץ כגון קערות דמצוי בהם גומות".

וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק נו): "ד"ה אחד כלי עץ - ודוקא אם הכלי חלק בלי שום סדק וגומא".

עוד כתב השו"ע (שם סעיף ט"ז): "מדוכה מותרת בהגעלה... הגה: ויש מחמירין ללבן המדוכה (טור י"ד בשם רבי יואל ותשובת רשב"א וטור בשם רש"י ור"ת)... ואם המדוכה של עץ, יש לקלפו בכלי אומנות דחיישין לגומות, ולהגעילו אחר כך. (הגהות מיימוני פ"ה)".

וכ' המשנ"ב (שם ס"ק פו): "ד"ה מדוכה - בין של עץ בין של אבן ומתכות והיו רגילין לדוך בתוכו שומים ודברים חריפים עם פירורי לחם...".

עוד בשו"ע שם (סעיף כב): "כל הכלים, אפילו של חרס, שנשתמש בהם חמץ בצונן, מותר להשתמש בהם מצה אפילו בחמין, חוץ מבית שאור ובית חרוסת שאף ע"פ שלא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן, אסור להשתמש בהם מצה בחמין, אבל בצונן להניח בהם מצה אפויה, מותר; אבל אסור ללוש בהם. וכל זה בלא הגעלה, אבל על ידי הגעלה, אפילו בית שאור וחרוסת מותרים אם אינם של חרס וכו'".

וכתב הט"ז (או"ח סי' תנא ס"ק כו): "(פמ"ג) אבל אסור ללוש בהם. דממהר להחמיץ מכח הכח שבכלי". [שוב רואים שיש כח בפעולת הלישה וה"ה בעריכת הבצק שמפעיל כח, העיסה באה לידי חימוץ]. וכ"כ כף החיים אות רסא שם אבל אסור ללוש בהם דממהר להחמיץ מכח הכח שבכלי. (ט"ז ס"ק כ"ו, וכן כתב הפר"ח בשם הרא"ם, רבינו זלמן, חיי אדם שם). ובספר פסקי תשובות (שם אות לב על ס"ח שבשו"ע ועל המשנ"ב שם ס"ק נ"ו): "דווקא אם הכלי חלק בלי שום סדק וגומא. ואם יש בו סדקים יוכל להחליקו ע"י נייר זכוכית וכדו' ואח"כ להכשירו². יומעיקר הדין די להגעיל כלי עץ רק את המקום שנאסר בלבד, וא"צ להגעיל כולו, אלא לכתחילה יש להגעיל כולו משום שיש לחשוש שמא ניתז חמץ (או שאר איסורים) לשאר חלקי הכלי. יוכלי עץ שנאסר ע"י עירווי מכ"ר, וקלפוהו בנייר זכוכית וכדו' הרי הכלי הוכשר בדיעבד כמו בהגעלה ברותחין. דעץ סיבית שהוא עץ טחון מהודק לחתיכה אחת, מועילה לו הגעלה, וכן כלי עץ מצופה בפורמייקה מועילה לו הגעלה.

כתב השו"ע יור"ד (סי' קכ"א ס"ב): "לקח מהן כלים שנשתמש בהם בחמין, בין שהם של מתכת או של עץ או אבן, מגעילן ואחר כך מטבילן, אם הם של מתכת, והם מותרים. ואם הטבילן ואחר כך הגעילן, מותרים. ויש אומרים שצריך לחזור ולהטבילן...". אך לא דיבר מענין "חריפות".

ענף ג'

דוחקא דסכינא וחריפותא -

כדי לאסור כלי או אוכל צריך שיתקיימו שני תנאים. א. דוחקא דסכינא ב. חריפות. (אך אינם כתובים להדיא בשו"ע אלא נלמד מגמ' וראשונים וכדלהלן).

מקור דין זה הוא ביור"ד סימן צו "דין מאכל חריף שנחתך בסכין של בשר".

בגמ' חולין (ח): "מאן דאמר קולף - אגב דוחקא דסכינא בלע.

ועוד שם (ק"ב): "והאמר שמואל כבר שחתך עליה בשר אסור לאכלה! שאני התם - דאגב דוחקא דסכינא פליט.

כתב רש"י (חולין ק"ב): "ד"ה קישות - אבל לסכין פעמים שהשמונונית קרוש עליו ואינו ניכר, וכשחותך בצונן הוי נותן טעם הבא מן הממש. ועוד: דמשום חורפיה בלע טפי מדגים הרוותחים ואגב דוחקא דסכינא פליט סכינא ובלע צנון.

תורת החטאת (כלל ס"א אות יב): "ולא דמי לצנון שחתך בסכין של איסור דהתם אגב דוחקא דסכינא עם חריפות דצנון "בולע אפילו בצונן" וכו'.

לבוש יור"ד סי' צו ס"א: "צנון או שלקות חריפים שחתכם בסכין של בשר בן יומו או שאינו מקונח, אסור לאכלם בחלב עד שיקלף מהם במקום החתך כשיעור נטילה שהוא כעובי אצבע כמבואר בסימן, ואף על גב דקי"ל נותן טעם בר נותן טעם מותר, שאני סכין דפעמים שהשמונונית קרוש עליו ואינו ניכר וכשחותך הצנון הוי נותן טעם הבא מן הממש, ועוד דשאני צנון ושלקות דחריפין הם ובלעו טפי מדגים, ואגב דוחקא דסכינא פליט סכינא גוף הטעם שבו ונבלע בצנון. ויש אוסרין אותו כולו מטעם זה, שמפני חריפתו נכנס טעמא בכולו ולא סגי בנטילת מקומו. ויש אומרים עוד שאין חילוק בין בן יומו לשאינו בן יומו שאפילו חתך בסכין שאינו בן יומו ומקונח אסור, דאגב חורפיה דצנון מחליא ליה ומשוי ליה לשבת, ולכך אסרינן ליה גם כן כשחתכו בסכין של גוי אף על גב דסתם כלי אינו בן יומו".

אז הנה לנו מקור ראשון (ככל הנראה) מהלבוש שמזכיר את דוחקא דסכינא וחריפות. אך אמת שמזכיר שני דינים אלו בשתי דעות ולא בדעה אחת.

שו"ר בש"ך שם סימן צו סק"ב בשם הפמ"ג ד"ה "של בשר בן יומו" שכתב: "אף על פי שהוא מקונח ונקי בודאי דאגב 'חורפיה' דצנון וסילקא 'דוחקא דסכינא' פלט סכין גוף הטעם שבו והוי כמו איסור. בעין הלכך ל"ד לשאר נ"ט בר נ"ט דלעיל סי' צ"ה דמותר:

הנה לנו להדיא שני התנאים גם יחד גם חריפות וגם דוחקא דסכינא בחדא מחתא.

אף הפרי חדש הביא שם את הש"ך הנ"ל, אך הביא ראיה מהל' תולעים: בספר ב"ח [עמוד רלט ד"ה וכתב מהרש"ל] הביא בשם מהרש"ל [מכונות ועטרת שלמה סימן מז סוף ס"ק א] שאם חתך פרי והיה בו תולע וחלק התולע בסכין לשנים אם הוא פרי חריף בלע שפיר אגב **דוחקא דסכינא** וצריך קליפה סביב חתך התולע ובודאי בסכין אין בו שום חשש איסור עכ"ל.

² כן הורה לי מו"ר הגר"ד טהרני מו"ץ דעה"ק ביתר טובב"א. ואלו דברי הרמ"א בסמוך (סי' תנא סעי' טו-) לעיל. וכתב המשנ"ב שם (סק צ"א ד"ה "ולהגעילו אח"כ") "דהקילוף לבד אינו מועיל משום דהבליעה הוא מעבר לעבר ואינו יוצא אלא ע"י הגעלה". ואדייק שתוספת זו לא לציון לה הגר"ד הנ"ל וכנראה שום דהמצאות אינה מורה כן מאחר שכלי העץ של ימינו עשויים מחומרים איכותיים כך שבשיוף קל סגי להסיר המעט שנדבק.

³ סדר הכשר כלים הנקנים מן העובד כוכבים.

וכן בכרתי (סי' צו ס"ג אות ט): ד"ה תבלין וכו'. דס"ל חורפא דתבלין ודוחקא דסכינא עדיף מנתבשלו, ומשווא ליה לשבח (סה"ת סי' נ"ג. ש"ך ס"ק י"ט, פרי חדש ס"ק ט"ז):
 ובכה"ח (סי' צ"ו ס"ק מ"ז): שם בהגה ומכל מקום מותר לאכול מרקחת חריפים של עובדי כוכבים כגון זנגביל וכו' דיש להם כלים מיוחדים וכו' ואם ידוע שנחתכו בסכין של עובדי כוכבים אפילו אם הזנגביל יבישים אסור דדבר 'חריף' אפילו ביבש אסור דבולע אגב דוחקא.
 וכ"כ בספר אליהו רבה⁴ (סי' צ"ו אות ז באמצעה). "וחריפות בלא דוחקא דסכינא אינו כלום".

ענף ד'

דוחקא דסכינא וחריפותא רק בדבר לח, אך בדבר יבש 'אינו' מבלע ומפליט -

מקור הדין: בספר כנפי יונה⁵ (סימן צו). ואלו הם הדברים: "ודברי הרמ"א בתורת חטאת (שם) צ"ע שהעתיק הלשון כאילו הביא ראיה משם דיש לפסוק כן להלכה 'דכל דבר יבש לגמרי אינו מוציא בלוע הכלי אפילו איכא נמי דוחקא דסכינא'. וכן פסק הש"ך (ס"ק י"ז), והפרי חדש (ס"ק י"ד), דלא כספר מנחת יעקב (כלל ס"א ס"ק כ"ה) עכת"ד.
 ונביא את לשון הרמ"א במקורו (תורת חטאת כלל סא אות ז): "כתב עוד איסור והיתר הארוך [כלל לח, דין ט] ודוקא בדבר חריף שהוא מלוחלח קצת אבל דבר יבש לגמרי אפילו דבר חריף מותר בהדחה" וכו'.

ענף ה'

דוחקא דסכינא ושמוניות -

כתב השו"ע (סי' צ"א ס"א): "בשר וגבינה שנגעו זה בזה מותרים, אלא שצריך להדיח מקום נגיעתן" וכו'.
 וכתב שם כה"ח (סק"ג): "היינו הדחה בעלמא בלא שפשוף, אבל במקום דוחקא דסכינא ושמוניות בעינן שפשוף עד שידע באומד הדעת שסר ממנו השמוניות. כגון שחתך בשר בסכין שחתך בו חלב. אבל דוחקא בלא שמוניות או שמוניות בלא דוחקא מותר בהדחה. (חוות דעת אות ב', ובביאורים אות א', ערך השלחן אות א', פתחי תשובה שם בית יצחק שם זבחי צדק אות ג).
 כלומר שגם לשמוניות יש כח להבליע/להפליט אף שזה אינו חריף.
 ועוד כתב כה"ח (צו ס"ק יג): "תמכא שקורין קריי"ן שנמלל תוך קערה חולבת נקייה מותר לאכול אותו הקריי"ן עם בשר כי אין כאן דוחקא דסכינא ולא שמוניות ט"ז ס"ק ג' ועוד פוסקים עיי"ש".

ענף ו'

האם מלח ותבלין השיבי בהדי צנון וסילקא כחריף?

בגמ' חולין (ק"א - ק"ב). "צנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר אסור לאוכלו בכותח, וה"מ צנון דאגב חורפיה בלע, אבל קישות גריר לבי פסקיה ואכיל, קילחי דליפתא שרי, דסילקא אסירי".
 וכתב רש"י ד"ה "דסילקא אסירי - לפי שנותן טעם בה". וברבינו גרשום שם: "קולסי דליפתא שרי. כלומר סכין שחתך בה בשר ופסק בה קולסא דליפתא שרי למיכליה בכותח דאין בה חורפא כל כך ולא בלע אבל דסילקא לא, דבלע". דהיינו מחמת חריפות הסילקא בצירוף הדוחק, בולע.
 ובשו"ע (יו"ד סי' צו ס"א): "צנון או סילקא שחתכם בסכין של בשר בן יומו, או שאינו מקונח, אסור לאכלם בחלב עד שיטול ממקום החתך כדי נטילת מקום, שהוא כעובי אצבע, או שיטעמנו ולא יהא בו טעם בשר, שאז מותר בהדחה. ויש אומרים דהוא הדין לאינו בן יומו והוא מקונח. ואם לא נטל מהם כדי נטילת מקום וגם לא טעמם ובשלם בחלב, צריך ששים כנגד מה שנגע מהסכין בהם".
 ובשו"ע (יור"ד סי' צו ס"ב): "אם חתך בו שומין ובצלים וכרישין (ותמכא שקורין קריי"ן) וכיוצא בהם מדברים החריפים ופירות חמוצים⁶ (אורחות חיים) ודגים מלוחים, דינם שוה לחתך בו צנון. (שבולי לקט) וכו'".
 ושם ס"ג: "תבלין שנדוכו במדוכה של בשר בן יומו, אסור לאכלם בחלב. וי"א אפילו אינו בן יומו". (רשב"א סימן תמ"ט ובארוך וע"ל סימן צ"ה סוף ס"ב בהג"ה).
 וכן הוא בש"ך סימן צו ס"ק יח: (פמ"ג) תבלין שנדוכו כו'. וה"ה מלח שנדוך וכל שאר דברים החריפים ודוקא שנדוכו אבל לא כשהיו נתונים במדוכה של בשר כדלעיל ס"ס צ"ה וק"ה, ובא"ח סי' תמ"ז ס"ו: ע"כ. וכ"כ הפר"ח ס"ק ט"ו. ע"כ.
 והכה"ח העתיק את כל הש"ך במלואו שם ס"ק מט.
 ונביא את המקורות שציין הש"ך: (שו"ע או"ח הל' פסח סי' תמו ס"ו): "מלח ששמו במדוכה, מותר למלוח בו בשר בפסח (משום דאינו מפליט בצונן)". ע"כ. כלומר באופן שמניחים במדוכה בלי שפשוף וחיכוך ובצונן איירי, אה"נ אין שום מציאות שיבלע ויפלוט.

⁴ לר' אליהו פנחס מברדיטשוב. לאפוקי מאליה רבה לר' אליהו וולף.

⁵ רבי יונה ב"ר אליהו לנדסופר מחכמי פראג.

⁶ הראת לדעת שאף חמוץ דינו כמלוח וחריף. ועוד ראיה מהשו"ע (יור"ד סי' צו ס"ד): "מי לימוני"ש שמביאים העו"ג, וכן חתיכות דג מלוח שמביאים העו"ג בחביות, מותרים". וכתב הט"ז (ס"ק יא) "פמ"ג) מי לימוני"ש. פי' שחותכין הלימוני"ש ומוציאין ממנו שקורין לימוני"ז זאפ"ט". ביאור הדבר: שמי הלימון הנ"ל שמביאים העכו"ם, מותרים באכילה בחלב אע"פ שחתכו אותם בסכין בשרית. משום מ"ש הרמ"א, וז"ל: "מפני שמביאים הרבה ביחד, ואף אם נאסרו מקצתן שנחתכו בראשונה עם סכין של עובד כוכבים, נתבטלו באחרים הנחתכים אחר כך, שאינן נאסרין, כי כבר נתבטל טעם הסכין בראשונים ולכן כולם מותרים". כלומר אמנם יש בכח הלימון להפליט את הבשר, אך מאחר וכבר עזו עליו כמה וכמה לימונים ודאי יצא כל הבלוע מתוכו. מכאן שדין הלימון כדן החריף והמלוח. ועוד מצאתי סייעתא מהרמ"א הל' פסח (סי' תמו ס"ז) בדין בוסר. שכתב: "בוסר שדכין קודם פסח במדוכות מחומצות, מותר לאכלו בפסח. הגה: משום דאינו מפליט בצונן. ואפילו אם נעשה בפסח, אינו אסור אם היה הכלי נקי". ובמקור חיים (לר"י מליסא, חידושים סימן תמו ס"ק לא) "נקי. ואפילו קודם פסח אסור אם היה מלוכלך דע"י דוחקא נכנס בתוכו קצת וא"א להדיחם. [מג"א ס"ק לד]". הא לן שאף חמוץ מבלע. עכ"פ עכ"ז הסתפק במג"א ד"ה בוסר שדכין וכו'. "צ"ל דבוסר לא הוי חריף, וצ"ע דהא בב"י בשם סמ"ק משמע דלא שרי אלא לדעת בעה"ת ע"ש אבל לדין דק"ל דכל דבר חריף אסור א"כ אף בוסר אסור ע"ש וכ"מ ב"י סי' כ"ב שכי' בשם הרשב"א דאף אתרוג מקרי דבר חריף כ"ש בוסר שהוא חריף וצ"ע למעשה דהא בס"ל דזתים הוי דבר חריף".

ומצאתי און לי בס"ד במשנ"ב שם (סי' תמוז ס"ק פ): "ד"ה דאינו מפליט בצונן - ר"ל דאם היו נותנין בו דבר רותח בודאי אסור דמפליט בו בליעת הכלי, אבל נתינת המלח אף דאמרין בעלמא מליח כרותח לענין פליטת כלים, אינו מפליט בצונן. ודוקא ביבש אבל בצונן לח ועיי' שריה חושש לעיל בס"ה להחמיר. ואם נידוך המלח בתוכו דאיכא חורפא ודוחקא דדיכח, מפליט מן הכלי אפילו אם היה יבש המלח לגמרי ואפילו היה המדוכה אינו בן יומא וגם קודם הפסח". וכו'.

וכתב החוות דעת (חידושים סי' צו ס"ק יב): "ד"ה תבלין. "ודוקא שנידוכו, דהוי דוחקא, אבל כשנתן בקערה של בשר לית לן בה".

ולכאורה צריך להיות הדין שבכ"ג שכבר עבר על המערוך זמן של מעט לעת שלשית השו"ע הוי נטל"פ, הדין הוא דאמרין נ"ט בר נ"ט והוי "בחזקת" חלבי שדינו הוא שאסור לאכול את אותו הבצק עם בשרי. ואילו היה דין זה בבצק בשרי, הדין היה שאמנם יהיה אסור לאכול אותו עם חלבי, אך לאחר שיאכל את אותו הבצק יהיה מותר לו לאכול חלבי אחריו, מאחר והוא אינו בשרי ממש אלא רק "בחזקת" בשרי. אא"כ נומר שיש ממשות של חלבי ע"ג העץ שבכ"ג אף לאחר שיעבור מעט לעת לא סגי בהכי והרי הוא ככל חלבי שאסור לאכול אותו עם בשר.

ענף ז'

בליעה בבית השחיטה-

כתב הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ו ה"כ): "סכין ששחט בה אסור לחתוך בה רותח עד שילבן הסכין באור או ישחיזנה במשחות או ינעצנה בקרקע קשה עשר פעמים, ואם חתך בה רותח מותר, וכן אינו חותך בה צנון וכיוצא בו מדברים החריפים לכתחלה, ואם הדיח הסכין או שקנחה בכלי מותר לחתוך בו צנון וכיוצא בו אבל לא רותח".

וכן פסק בשו"ע (יור"ד הל' שחיטה סי' י ס"ב): "סכין ששחט בה, כשרה, אף על פי שהיא מלוכלכת בדם מותר לשחוט בה פעם אחרת, אבל אסור לחתוך בה רותח, ומותר לחתוך בה צנון על ידי הדחה שידחנו תחלה. הגה: ואם רוצה להגעילו לאכול בו רותח, סגי ליה בהגעלה על ידי עירוי אף על גב שאינו ככלי ראשון". (ארוך כלל נ"ח בשם מהר"ם).

וכתב הט"ז (ס"ק ט): "פמ"ג מלוכלך בדם. ביאר בתורת הבית הארוך דבית השחיטה כרותח לענין זה דבולע אגב דוחקא דסכינא אפילו אין מלוכלך בדם ודלא כרש"י וראייתו מהא דסכין ששחט בה אסור לחתוך בו רותח והטעם שמ"מ בית השחיטה רותח קצת ומבלע דם בסכין אלא דאפ"ה מותר לשחוט בו משום דאידי דטרידי סימנים לפלוט דם לא בלעי כדאיאת בגמרא".

ענף ח'

בליעה במרדה-

כתב הרמ"א (סי' תצד ס"ג): בענין אכילת מאכלי חלב בשבועות. "כן אוכלים מאכל חלב ואח"כ מאכל בשר וצריכין להביא עמהם ב' לחם על השלחן שהוא במקום המזבח, ויש בזה זכרון לב' הלחם שהיו מקריבין ביום הבכורים".

ובמשנ"ב סי' תצד (ס"ק טו): "ד"ה ב' לחם וכו' - "ולכן נהגו לאפות לחם אחד עם חמאה דאז בודאי יצטרך להביא לחם אחר לאכול עם בשר ויזהר אז להסיק התנור יפה בין לחם ללחם 'וגם צריך מרדה חדשה' דלא כמקצת נשים שמהפכין אותה על צד השני דהא בלוע מעבר אל עבר משמנונית". עכ"ל. הכא מיירי שנבלע בברזל ע"י חום האש.

ענף ט'

מאיזו כמות מלח, מבליע?

שוב נביא את דברי השו"ע לענין זה, (יור"ד סי' צו ס"ב): "אם חתך בו שומין ובצלים וכרישין (ותמכא שקורין קרי"ן) וכיוצא בהם מדברים החריפים ופירות חמוצים 'ודגים מלוחים', דינם שוה לחתך בו צנון".

כתב הש"ך (סי' צו ס"ק טו): "ד"ה 'ודגים מלוחים'. 'וצ"ל דהמחבר מיירי כשהם מלוחים ביותר דאז אגב חורפיה דמלח ודוחקא דסכינא בלעי טפי. אבל משום מעט מלח לא חשיבי חריף כדלעיל סי' צ"ה ס"ב בהג"ה".

ובט"ז שם (ס"ק ט): "ואותו משקה שעושין במדינות רוסיא מסובין עם מים שקורין אותו בארש"ט נראה פשוט דמיקרי דבר חריף אפי' אינו מחומץ הרבה עדיין, מידי דהוה אחומץ שאינו חזק (בפרק כל הבשר) ע"כ. ואולי משום שזה חומץ השפענו חזקה יותר וצ"ע".

ועוד בט"ז (סי' קג ס"ק ט): "פמ"ג ד"ה דחורפיה משויא ליה לשבח. ומבואר בסימן צ"ה ס"ב דדוקא רובו דבר חריף בעינן מ"ה בעינן עכ"פ בתבלין חלק גדול שהוא נרגש הרבה בקדרה ועי' מ"ש סי' צ"ו ס"ג".

ענף י'

מהו השיעור של "הרבה/מעט" מלח?

בגמ' חולין קיב ע"א: "...כי אמר שמואל מליח הרי הוא כרותח, הני מילי - היכא דאינו נאכל מחמת מלחו, אבל האי כותחא הרי נאכל מחמת מלחו".

וביאר רש"י גדר גדר זה, ד"ה: "דאינו נאכל מחמת מלחו - אינו נוה ללאכל מרוב מלח שבו עד ששורין ומדיחין אותו במים כעין מליחת בשר להצניע". וד"ה: "נאכל מחמת מלחו הוא - כלומר נאכל במלחו הוא". והעתיקו הראב"ה (תשובות וביאורי סוגיות סימן אלף קמב). וכ"ה בספר הלכות גדולות (סימן סה).

כתב כה"ח (סי' צו ס"ק נ"ב): "ודע דמלח מועט היינו כעין שמולחין לצלי ותבלין מעט היינו כעין שנותנין לקדרה למתק התבשיל. אבל אם דכו במדוכה בשר עם מלח הרבה שאינו נאכל מחמת מלחו כעין שמולחין בשר לקדרה, זה חשיב חריף וכו'".

וכן פסק מרן השו"ע בגדר זה "שאינו נאכל מחמת מלחו". שכתב (יור"ד סי' צא ס"ה) וז"ל: "מליח, שאינו יכול לאכול מחמת מלחו, דהיינו כעין מליח שמולחים לקדירה". וכתב שם הגר"א (סק"ה): "ובשיעור זה⁸ ודאי אינו מלוח כ"כ".

⁷ היינו הכשר הבשר לאחר השחיטה כדי לבשלו.

⁸ אע"פ שבס"ק זה כתב הגר"א שאינו מלוח כ"כ, אין כוונתו לשיעור זה של "אינו נאכל מחמת מלחו", אלא למה שציין שם לקמן על הגמ' (חולין קיג). רב ששת מלח ליה גרמא גרמא, תרי מאי טעמא לא - משום דפריש מהאי ובלע האי, חד נמי, פריש מהאי גיסא ובלע האי גיסא! אלא: לא שנא". ועוד שם (ק"ב): "אמר רב נחמן: דגים ועופות שמלחן זה עם זה אסורין היכי דמי? אי בכלי שאינו מנוקב - אפי' עופות ועופות נמי אסירי! אי בכלי מנוקב - אפי' דגים ועופות נמי שרי! לעולם - בכלי מנוקב, ודגים משום דרפו קרמייהו קדמי ופלט, ועופות קמיטי, בתר דניחי דגים פליטי

חזינן מהכא שבכמות כה מועטת של קורט מלח לא תבליע את החלבי במערוך.

ענף יא

אף בכמות מלח 'מועטת' שבמערוך, יעשה אותו חלבי מחמת ממשות-

כתב כה"ח (יור"ד סימן צו ס"כ ס"ק מד): "ואם הסכין אין נקי אף במליחה 'מועטת' יש לאסור. דלדידן אין אנו בקיאים בין הרבה למעט ומספק אף דסתם אין נקי, אין להחמיר בנמלחו מעט. שפתי דעת אות ט"ז, חוות דעת שם. ור"ל באינו נקי אף במליחה מועטת יש לאסור לקנות מהם לכתחלה לפי שאין אנו בקיאים במליחה ובסתם אין להחמיר ומכל מקום בעי גרידה כמו שכתבנו באות הקודם. עכ"ל.

ואה"נ ניתן לומר שבמכתשת הדין יהיה יותר חמור מכיון שכנראה כמות המלח הניתנת שם עם כל התבלינים, רבה היא יותר מאשר כמות המלח הניתנת בבצק דידן. אלא שבמערוך העשוי מעץ, קשה מאוד לומר שניתן לנקות אותו מכל רבב של שומן שנדבק בו במהלך עריכת הבצק לא יועיל שיעבור עליו מעת לעת מאחר ויש בו ממשות של חלב. ולכן כתב דבעי גרידה. (וגם לאחר שיגרדו אותו בעי הגעלה דאל"ה יפלוט חלבי בעריכה הבאה). כ"כ הש"ך (סי' צו ס"ק ד בשם הפמ"ג ד"ה עד שיטול כו'). "דדבר האוסר מחמת חריפות אינו אוסר יותר מכדי נטילה". ע"כ. וזו הגרידה. יוצא א"כ שגרידה היא שיעור של פחות מקליפה, שקליפה זה כדי נטילת אצבע ואילו גרידה זה בעצם הורדת השכבה החיצונית ובכלשהוא סגי.

ועוד, כתב הט"ז סי' צה סק"ז: (פמ"ג) ד"ה ברי לי שלא היה שום שומן. אין להקשות ממ"ש התוס' והרא"ש והר"ן הבאתי בסי' צ"ז ס"ב דס"ל כר"ת דס"ל אין התנור מתקנה יפה ד"ל דהתם קאי אתנור שאי אפשר לשלוט בו כ"כ בידים ולקנח קינוח רב שצריך לכלי חרס מה שאין כן כאן בקערה וכן בקדירה שפיר שולטות בו הידים בקינוח רב וכו'. עכ"ל. כלומר ישנם כלים שקשה מאוד לנקותם ולקנחם ולדעת בבירור שמתנקים לגמרי.

ונראה דה"ה במערוך מעץ שהנקיון שלו משומן הוא קשה מאוד וכנ"ל בפוסקים ואולי ע"י צמר פלדה (שמוריד שכבה דקה מהעץ שזו גרידה עליה דיברו הפוסקים) יהיה שרי, שהרי אף אם לא יוריד כדי קליפה אך יוריד מעליו את שכבת השומן סגי בהכי.

וא"כ לפי הדין של "טעם כעיקר" (פסחים מד: ובכ"ד) כל עוד שיש על המערוך שומן שיש בו טעם הוי כהחלבי עצמו וכל עוד שלא יסיר אותו משם 'לגמרי' הרי יש כאן חלבי גמור. ודין זה הוא שנוי במח' האם מדאורייתא או מדרבנן ואכמ"ל.

עיי' שו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סי' מג אות ד) ד"ה אולם - "חורפיה משוי ליה כטעם ראשון". אך ראיתי בשו"ת מהר"ם אירר"ה (סימן ל) שכתב: "דמה שכתבו חורפיה משוי ליה לשבח אין הכוונה שישבו הדבר לכמו שהיה מקודם אלא שנחלש פגמו" עכת"ד.

אך בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן תמ"ט סוף התשובה) כתב: "...הכא דבר מועט הוא - תבלין שנתערבו עם הבצים. ואין כל כך חריפות בהן למתק ולהחזיר לשבח פליטת המכתש". כן הביא הב"י ס"ס צו. ציינו לכך ביביע אומר ח"ה יור"ד סי' ה' בסוף בתשובה.

והעתיקו הרמ"א (יור"ד סי' צה ס"ב): "ומכל מקום לא מקרי מאכל דבר חריף משום מעט תבלין שבו, רק אם כולו הוא דבר חריף. ורובו ככולו".

וכ"כ החו"ד (ביאורים סימן צה אות ה). ד"ה 'מעט תבלין': ...דכיון דרובו לאו דבר חריף, בטל חורפייהו אף מהתבלין שבתוכו. וכן כתב המנחת יעקב (כלל ס"א ס"ק ל"ט) ע"ש. וכן מוכח מהא דסתים ליה ולא כתב שצריך להסיר הדבר חריף מהתבשיל, אלא ודאי דגם הדבר חריף שבתוכו מותר.

אך ביביע"א שם (ח"ה יור"ד סי' ה). וז"ל: "ולא אכחד כי ראיתי להבית דוד (חיו"ד סי' לח די"ז ע"ד) שכי, שאף שנראה שבמדוכות שלנו שאין דרך לכתוש בהן בשר אלא בצונן אפילו ב"י, שרי, דאף דאיכא דוחקא טובא, מ"מ בצונן לא מהני דוחקא דסכינא, כמ"ש הפוסקים. מ"מ עדיין צ"ע ממה שלפעמים כותשין בהן בשר עם מעט תבלין, ואף שהרשב"א כ' דבמעט תבלין אין כ"כ חריפות, מ"מ אפשר דלהבליע ולהפליט מיהא מהני וכו'... וכ"כ כה"ח סי' צו ס"ק נא בשם הבית דוד ודעימיה. ובהמשך דבריו כתב שבדיעבד אפשר להכשיר אם דכו בשר במדוכה בת יומא ונתנו 'מעט' מאותו מלח.

ולא יתכן לומר נ"ט בר נ"ט בדבר שהוא ממש, שהרי נ"ט בר נ"ט נאמר רק בדבר שהוא בלוע ולא בדבר ממש. (וכדלהלן ענף יב).

וצ"ל שכשיערכו עם מערוך זה בצק פרוה אחר, יהיה מותר לאוכלו או למלא בו בשרי משום נ"ט בני"ט דאמרינן אף באוכלין¹⁰. אלא שיש לשאול, מאחר ובמערוך ידוע וברור שיש עליו כעת שומן חלבי (שהוא היתר) האם מותר לכתחילה לערוך בו בצק פרוה באופן שיודע שעתיד למלאות בו או לאכול איתו בשר?

אך לפי מ"ש מרן הגרע"י זצ"ל בהליכות עולם (ח"י: [בא"ח ש"ש] פרשת קורח עמ' עט-פ. סי"ב) א"ש שכן פסק הלכה ולמעשה וז"ל: "נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא, שכתבנו להתיר לכתחלה, לא רק אם היה הטעם הראשון בכלי והטעם השני באוכל שנתבשל בו, 'אלא אפילו אם היה הטעם הראשון באוכל¹¹, ומן האוכל ההוא נפלט טעם באוכל אחר, הרי המאכל השני

עופות, וחדר בלעי מיניה". ועל זה דיבר הגר"א, שאע"פ שבשיעור זה אינו מלוח כ"כ אעפ"כ אסירי. וע"ע למה שציין הגר"א תוס' חולין קיב. ד"ה הני מילי ובתי ר"ת. והעולה מכל האמור שאין לנו שיעור מליחה פחות משיעור של "מליחה לקדירה".
9 לרי' משה אירר"ה.

¹⁰ אך עיי' מ"ש בדרכי תשובה (סימן צה אות ו) דלא אמרינן נ"ט בני"ט באוכלין ואפי' בכמה וכמה אוכלין.

¹¹ כלומר לדוגמה סיר חמין שיש בו תערובת מים, בשר, ושאר מיני ירקות. ובהכל יש טעם של בשר. הרוטב/מרק נחשבים לנ"ט אחד, התפוי"א וכדו' נחשבים נ"ט שני, ולכן מותר יהיה לאכול אותם עם חלב, אך המרק עצמו עדיין אסור לאכול בחלב שהרי הוא רק נ"ט אחד. הן אמת שקשה לומר כך. ושאלתי לכמה חכמים ותמחו על ככה וכן ראיתי שהקשו בכ"ד. ועכ"ד אמרו לי שיש כאן הבנה אחרת בגרע"י זצ"ל ולא זכיתי שתיאמר לי. שהרי לפי"ז יצא שמי שטיג שניצלים בשמן וכל השמן התבשר (אמנם ללא שאריות, אלא נקי משאריות כשלהן), וכעת רוצה לטגן צייפס או כדורי פלאפל, וכי נאמר שמותר לאוכלן עם גבינה? אמרתי אתמהא והיא רחוקה. אשמה להארה בדבר. והאמת היא ששם (הערה יב) אף הרב ז"ל כתב "ויש לצרף כל זה להתיר בדיעבד". וע"ע מה שתמה עליו בשו"ת דברי דוד (טהרני, חלק שישי סי' כא) בדיון זה ופסק להחמיר ששמן זה דינו כדיון אכילת בשר. עיי"ש ותרוה נחת.

כמו"כ שמעתי בשם ר' שלמה ידידה זעפרני שליט"א שתמה על דברי הגרע"י הנ"ל שתמד דבריו משו"ת רע"א (סי' סז) להיתר זה של נ"ט בר נ"ט באוכלין. אלא שבמסקנת הגרע"א רואים להדיא שכתב "...דמבצלים למים לא מיקרי נ"ט בני"ט, כמ"ש השערי דורא דאם אינו בלוע בכלי לא מיקרי נ"ט בני"ט, דלא נקלש". עכ"ל. דהיינו אלא נשאר טעם ממש. ורק בכלים ניתן לומר נ"ט בני"ט. (כן שמעתי מתלמידו). עכ"פ נראה דצ"ל שמה שנתכוין הגרע"י זצ"ל לנ"ט בני"ט באוכלין היינו באופן כדלקמן: תבשיל בשרי שנתבשל בו תפוח אדמה (נ"ט א'), ותפוי"א זה נתבשל עם אטריות

נידון כנ"ט בר נ"ט, ומותר לאוכלו בחמאה', שכן מוכח מדברי הראשונים. גם דין נ"ט בר נ"ט הוא אפילו בשעת הבישול, כגון טיפת חלב שנפלה על הקדרה שמבשלים בה ירקות, כנגד הרוטב, מבחוץ, מותר לבשל את הירקות לאחר מכן בכלי אחר עם בשר". עכ"ל. אלא שדין זה תמוה מאוד שהלוא יש כאן ממשות של שומן ורבו אשר תמהו על פסק זה. ויה"ר שהשי"ת יאיר עינינו במאור תורתו של מו"ר. (וע"ע מ"ש בענין זה בדין ג'חנן פרווה הנמצא בשקית קוקי בתוך סיר חמין). וע"ע הליכות עולם (ח"ז פ' קורח סי"א עמ' עד): "נותן טעם בר נותן טעם מותר לכתחלה. כיצד, מותר לבשל אורז בקדרה של בשר בת יומה, ויאכל את האורז עם לבן או חמאה, שזהו נותן טעם בר נותן טעם, שהבשר נתן טעם בקדרה, והקדרה נתנה טעם באורז, ועדיין היתר גמור הוא. ולכן כיון שהוא טעם קלוש ביותר מותר לאכול האורז עם חלב. ולא עוד אלא אפילו הוא יודע מראש שעתיד לתת לבן או חמאה באורז לאחר בישולו, מותר לבשל האורז בקדרת בשר בת יומה, כי בנותן טעם בר נותן טעם אפילו משהו טעם בשר אין בו, שלכן היתירו הפוסקים דבר זה אף לגבי חמץ, אף על פי שאיסורו במשהו, ולכן אף כאן מותר לכתחלה לבשל אורז בקדרת בשר בת יומה, על מנת שאחר כך יאכל האורז בכלים של חלב, עם חמאה" עכ"ל.

אך לדעת האורלי"צ כל דין זה של נ"ט בר נ"ט הוא רק בדיעבד ולא לכתחילה. שכתב¹² וז"ל: "ועל כל פנים אף בני ספרד, רבים מהם זהירים להמנע לגמרי אף בעניני נותן טעם לפגם ונ"ט בר נ"ט וחוזר וניעור וכדומה". (כה"ח בסימן תמ"ז אות ע"ו) עכ"ל¹³. וכ"כ בספר בין ישראל לעמים (פכ"א סי"ג) ועיי"ש (הערה 25) באורך הדברים "ומ"מ מכיון שרבותינו האחרונים לא מלאם ליבם להקל בזה לכתחילה, בודאי לא דבר ריק הוא ודכוותיהו נקטינן לכתחילה". נעיר: שכל דין זה של נ"ט בר נ"ט שייך דווקא בכה"ג שהטעם הנמצא אינו פגום אלא תקין וטוב, אך בכה"ג שהטעם הקלוש שיצא ממנו הוא טעם פגום לל"ב ושרי.

וכן לא ניתן לומר לכתחילה להשתמש בו כמות שהוא בלא גרידה ולומר שיתבטל בשישים, שהרי מכניס עצמו בידיים לבית האיסור. ורק בדיעבד שכבר עשה כן נתיר לו אם היה שישים בבצק כנגדו. והביא הפמ"ג (יור"ד שפתי דעת סימן צה). כתב או"ה כלל ל"ג דין ב' "דסתם כלי יש בתבשיל ששים נגד הלכלוך שעליו".

ובשו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סי' מג): "וביחוד לשיטת הרמ"א דס"ל (בסי' צה ס"ב) 'דלא מהני נ"ט בר נ"ט דהיתרא בדבר חריף, ואפילו אין הכלי בין יומי, מ"מ הדבר שנוי במחלוקת הראשונים גבי צנון שחתכו בסכין של בשר, אם זהו דוקא 'בסכין ששמנוניתה עליה', והו"ל בעין, או אפילו בסכין מקונחת, ומשום חריפות הצנון לא מהני ביה דין נ"ט בר נ"ט. וכבר הבאנו לעיל (בסוף אות ד) ש'דעת הרשב"א בתשובה (סי' תצז) שדוקא בסכין שאינו מקונחת ושמנוניתה עליה יש להחמיר, הלא"ה יש להתיר בנ"ט בר נ"ט דהיתרא, אפי' בדברים החריפים, וכן דעת רבינו יונה, וכ"כ הרא"ה והריטב"א והר"ן".

ושאל מו"א שליט"א - לכאורה בכה"ג שכן יצליחו לנקות את המערוך מכל רבב שומן הדין יהיה שיהיה מותר לערוך בצק לאוכלו עם בשר מכיון שאין לכלוך של שומן וכדו'?

אלא שלכאורה הרי אף אם לא ישאר שום לכלוך על המערוך שהרי הדיחו אותו היטב מכל רבב של שאריות ולכלוך, אעפ"כ עצם כך שבשעת עריכת הבצק היה מלח וחלבי על הבצק ממילא נבלע במערוך חלב, ואם נבלע מה יעזור שניקו אותו מכל רבב הלוא לכאורה בכל גווני בעי קליפה?

אלא שצ"ל שבכה"ג שאין שום רבב שומן ולכלוך על המערוך ממילא כל מה שיצא מהמערוך בעריכה הבאה זה יהיה רק נ"ט בר נ"ט ולל"ב.

אך לפי מ"ש לעיל שבכמות כזו מעט מזעיר אי"ז כמות המבליעה ומפליטה ממילא אין בכך כל חשש.

לכאורה היה נראה לומר לפי"ז שרק בדיעבד שכבר ערך בצק, נומר שאם יש שישים כנגד המעט חלב שהיה שם, יהיה שרי להשתמש בו בבשר. אך לכתחילה אסור לעשות כן דהא קימ"ל (שו"ע סי' צט ס"ו) "איסור של דבריהם, אין מערבין אותו בידים כדי לבטל".

דהיינו אין מבטלין איסור לכתחילה. אך אין נכון לומר כן. מאחר ואין כאן שום ביטול של איסור, שהרי הבלוע במערוך הוא היתר כמו"כ הבצק הוא היתר ולא עושה שום איסור.

ענף יב

דין נ"ט בר נ"ט דווקא כשהכלי נקי-

כל ההיתר של נ"ט בר נ"ט הוא דוקא בכה"ג שאין שום רבב של שומן ושארייות. אך בכה"ג שיש שאריות לכלוך וכדו' לא אומרים נ"ט בר נ"ט. אלא זה מעביר טעם מכאן לכאן ואוסר:

כתב הבי"י יור"ד סי' צה¹⁴ ד"ה דגים רותחין: "וכתב הרא"ש עוד (סי' ל) ובספר התרומה (סי' סא) התיר ירקות וקטניות שנתבשלו בקדרה בת יומה חולבת רק שתהא נקייה מחלב לאכלן בתבשיל של בשר" וכו'.

ובשו"ע יור"ד (הל' בשר בחלב סימן צה ס"א): "דגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר רחוצה יפה, שאין שום שומן דבוק בה, מותר לאכלם בכותח, משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. ואם לא היתה רחוצה יפה, אם יש בממש שעל פי הקדירה יותר מאחד בששים בדגים, אסור לאכלם בכותח". עכ"ל.

ועוד שם (ס"ג): קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין שהיד סולדת בהן, אפילו שניהם בני יומן, מותר, משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. והוא שיאמר ברי לי שלא היה שום שומן דבוק בהן. ואם היה שומן דבוק בהן, צריך שיהא במים ס' כנגד ממשות שומן שעל פי הקערה. הגה: ויש אוסרים אפילו אין שומן דבוק בהן (טור בשם סה"ת וסמ"ג וסמ"ק ושר"ד והר"ן ותוס' ומרדכי ור"ן והגמ"י ופסקי מהרא"י ואו"ה), אלא א"כ אחד מן הכלים אינן בני יומן מבלעת כלי ראשון, ואז כל הכלים מותרים והמים נוהגין בהן איסור לכתחלה. וכ"כ הלבוש שם ס"א.

וכ"כ הש"ך שם (סק"א): ומ"ש המחבר רחוצה יפה היינו לאפוקי כשידוע בבירור שלא היתה רחוצה יפה וכו'.

פרווה (נ"ט ב) ואת האטריות אכל עם חלב. ולא דמי למ"ש הש"ך (סי' פז ס"ק לא) דהתם מיירי באיסורא בכה"ג שנתן את הבצלים שהתבשלו עם בשר, בקדירה חולבת באופן ישיר ולא היה פרווה ממצע ביניהם. עיי"ש.

¹² ח"ג הערות פ"ח דיני תערובת חמץ הערה יג.

¹³ הערה: בכה"ח שם הזכיר רק דין חוזר וניעור ודין נטל"פ (אמנם דין נ"ט בר נ"ט לא זכר כלל).

¹⁴ (אות א, ב).

ועוד כתב הכה"ח (סי' צו ס"ק נ"א): והיינו דוקא אם היתה מקונחת המדוכה אחר שדכו בה בשר עם מעט מלח כנזכר, אבל אם לא היתה מקונחת ודכו בה מלח ונתנו לתבשיל של חלב צריך ששים בתבשיל כנגד המלח וכו'.

ועוד שאלני מו"א שיחי' - מה יהיה הדין בכה"ג שהיה על המערוך שומן/לכלוך כלשהוא אך עברו עליו מס' ימים האם מהני להתיר, וכן בכה"ג שהדיחו את המערוך עם סבון שפוגם את הטעם הנמצא עליו לכאורה אף עם לא יצא ממנו לגמרי כל השומן ודעימיה אעפ"כ יהיה שרי ולא יעשה את הבצק (הפרוה הבא אחריו) לחלבי מאחר וגם מה שעדיין נמצא ולא יצא לגמרי, הוא כבר פגום. או שמא כל עוד שיש עליו שומן ולכלוך כל דהוא אכתי באיסורו קיימא?
וא"כ באנו לשאלה: מה הדין בבליעה מועטת שאינה יכולה לתת טעם?

וכתב כה"ח (הביאנוהו לקמן שוב) סי' צו ס"ק נ"ב: "ודע דמלח מועט היינו 'כעין שמולחין לצלי' ויתבלין מעט היינו כעין שנותנין לקדרה למתק התבשיל אבל אם דכו במדוכה בשר עם מלח הרבה שאינו נאכל מחמת מלחו כעין שמולחין בשר לקדרה זה חשיב חריף וכו'. ע"כ. א"כ מליחה מועטת עד כדי כך שאינה יכולה לתת טעם בתבשיל אה"נ שאינה מבליעה/מפליטה. אך מלח ששמים בבצק הוא כדי להטעים ולא בחינם הוא בא.

ובשו"ע שם (סי' ה'): "כל קדרה שאינה בת יומא חשיבה טעמה לפגם"¹⁵, ואינה אוסרת. ונקראת בת יומא כל זמן שלא שהתה מעת לעת אחר שנתבשל בה האיסור, וכיון שעבר עליה מעת לעת אחר שנתבשל בה האיסור אינה נקראת בת יומא. ואם בישל בה כשאינה בת יומא, התבשיל מותר דהוי נותן טעם לפגם **והוא שתהיה מודחת שלא יהא שומן על פניה, שאם לא הדיחה, אוסר והרי היא כחתיכת איסור שלא נפגמה**. ויש מתירין אפילו בישל בה קודם שהדיחה. הגה: ואם יש ס' נגד מה שדבוק עליו, לכולי עלמא שרי מאחר דהקדירה אינה בת יומא. והכי נהוג (או"ה).

ודין זה הוא מהטור (הל' הכשר וטבילת כלים סימן קכב) "והא דחשיב פגום בשהיית יום אחד דוקא שהקדירה הדיחה יפה וסר ממנה כל שמנונית איסור הדבוק בה. אבל לא הדיחה יפה שהאיסור הוא בעין אינו נפגם בשהיית יום אחד...".

ומאחר והלכה כדעת הסתם, שהדין הוא שכל עוד שיש עליה שומן אכתי בעינה קיימא והבצק יהיה חלבי. ורק לרמ"א יהיה מותר בכה"ג כשיש שישים כנגדה השומן. וא"כ חזינן מהכא שבכדי להתיר צריך שידחנה שאם לא הדיחה לא מהני ולא כלום. אך משמע שבכה"ג שהדיחה אך עדיין שומן על פניה, נצטרך לשו"ע הנ"ל בסעיפים הקודמים למימר שבכה"ג שגם מה שנשאר עליה הוא פגום מחמת הסבון והחומרים שהדיחו איתם את המערוך הדין יהיה שאע"פ שנשאר שם שאריות כלשהן אעפ"כ לא חשיב החלבי שעליו לכלום. וכ"כ כה"ח שכן דעת הטור כסברא הראשונה מאחר והדין הוא בכללי השו"ע כדעת הסתם. רק מסביר את סברת היש מתירין משום דס"ל שטיחת האיסור נפגם לאחר מעת לעת. אך אין הדין כמותם. (וסיים שם בכה"ח הנ"ל) שאף בהפסד מרובה הדין הוא כדעת הסתם שבכה"ג שיש עליו עדיין שומן, אף לאחר כ"ד שעות אינו נחשב עדיין לנטל"פ.

וכ"כ כה"ח (סי' קג ס"ק מב) להדיא: "וקא משמע לן דהשומן הדבוק אינו נותן טעם לפגם אחר מעת לעת" ש"ך ס"ק ט"ו פרי חדש אות ט"ז פרי תואר אות ח' לחם הפנים אות כ"ב בית לחם יהודה אות י"ז, כרתי אות ט', חוות דעת אות י"ד, חכמת אדם כלל נ"ה אות א'. וכן כתבנו לעיל סימן צ"ה אות ו"ו.

א"כ יוצא שאף בכה"ג שנשאר שמנונית של חלבי ע"ג מערוך העץ ממילא אין עליו דין של נטל"פ אעפ"כ מאחר והדיחו אותו בחומר פוגם-סבון כלים וכדו', הדין הוא שהבצק שיערכו איתו מכאן ואילך יהיה פרוה ולא חלבי. וכנ"ל בשו"ע סי' קג ס"א וס"ב.

ענף יג

דין נותן טעם לפגם -

מתי אמרינן נטל"פ ויהיה מותר? כל מה שאמרנו עד כה שייך רק בכה"ג שיש ממשות של טעם הראוי לאכילה אך בכה"ג שטעם השומן כבר נפגם, אע"פ שיש שם ממשות של שומן חלבי לל"ב והבצק הבא אחריו ישאר פרוה. וכדמפרש ואזיל: בשו"ע (הל' תערובות סי' קג ס"א): "כל דבר שטעמו פגום, אינו אוסר תערובתו. ואפילו אין טעמו פגום מחמת עצמו, שבפני עצמו הוא מוטעם ומשובח, אלא שפוגם תערובתו, מותר. ע"כ.

וכי' הפרישה שם ס"ק א': כל דבר שטעמו פגום אינו אוסר תערובתו. הטעם משום שאינו נהנה מהאיסור. וכי' בספר חגורת שמואל (על הלבוש, הערה א): ד"ה אינו אוסר תערובתו. "בת"ח כלל פ"ה כתב דאין חילוק בין נמחה ללא נמחה דהא טעם כעיקר דאורייתא. אלא דטעם פגום לא חשיב טעם ובטל א"כ ה"ה גוף האיסור נמי בטל ברוב כו', ודברי המחבר משמע נמי כן". עכ"ל.

כלומר שלענייננו בכה"ג שהדיחו את המערוך עם סבון שבדאי בכה"ג גם אם נשאר שם לאחר ההדחה איזה שהוא רבב שומן ולכלוך כלשהוא בודאי שאין בו כדי לתת טעם לשבח ופגום הוא וצריך להיות הדין שכל מה שיעשו איתו אח"כ יהיה פרוה. וממילא ע"כ לא יצטרך לגרד מהמערוך.

וכתב הפמ"ג (יור"ד פתיחות שער התערובות): "עוד אבאר לך נותן טעם לפגם בדבר חריף דק"ל דאסור, דחורפיה מחליא ליה, לאו בכל נותן טעם לפגם הוא כן, **דמאכל הנפסד מאוכל אדם ונפל לדבר חריף אף שאין פוגמו, יש להתיר. דמ"מ אוכל גופא פקע שם איסור מיניה** עכ"ל.

ממילא אף בנד"ד שמדיח ומשפשף את המערוך עם סבון כלים אשר פגום אף לבהמה, ובפרט דלא איירי הכא באיסור אלא בהיתרא, ודאי שישאר הבצק הבא אחריו פרוה ולא יתחלב כלל.

ענף יד

כמה צריך שיפגום?

כתב השו"ע (סי' קג ס"ב): "פגם זה אין צריך שיפגום לגמרי עד שיהא קץ לאכלו, אלא אפילו פוגם קצת אינו אוסר תערובתו. ויש מי שאומר דהיינו דוקא כשנתערב איסור מועט עם היתר מרובה... הגה: י"א אף על גב דהאיסור נ"ט לפגם והמאכל מותר, מ"מ הקדרה אסורה. ואם בשלו בה אח"כ תוך מעת לעת תבשיל שהאיסור הראשון נותן בו טעם לשבח, נאסר התבשיל השני אם לא היה בו ס' נגד האיסור הראשון...".

כלומר: אע"פ שכאן מדבר באיסור, מ"מ בכה"ג שפגם קצת כבר שרי אף אם יש ממשות מהאיסור. כ"ש בכה"ג דאיירי בחלבי שהוא כשר ואינו איסור, שלאחר שהדיחו אותו עם סבון כלים שפוגם טעמו שהבצק הבא אחריו יהיה פרוה.

¹⁵ והוי כעין מה שאמרו בע"ז (עו א) כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו.

וראיתי בכה"ח שכתב (סי' קג סק"ג): שכ"כ הרמב"ם הלכות מאכלות אסורות (פט"ו ה"ל): "ואם היה בשר בחלב או יין נסך ויין ערלה וכלאי הכרם שנפלו לדבש, או בשר שקצים ורמשים שנתבשל עם הירק וכיוצא בהן, טועם אותן העכו"ם וסומכין על פיו, אם אמר אין בו טעם או שאמר יש בו טעם ומטעם רע הוא והרי פגמו, הכל מותר. והוא שלא יהיה סופו להשביח כמו שביארנו, ואם אין שם עכו"ם לטעום משערין אותו בשיעורו בששים או במאה או במאתים" עכ"ל. ובשו"ע שם ס"ג: "אפילו אין כח באיסור לבדו לפגום אלא על ידי דבר אחר שמסייעו, כגון שנפל איסור לקדירה שיש בה מלח או תבלין מרובין, ואלמלא המלח והתבלין שבה לא היה כח באיסור לפגום, אפילו הכי מותר. ע"כ. כ"ש אצלינו שפוגם ע"י חומר הפסול לאכילת אדם שיהיה שרי.

ענף ט"ו

פירות הנושרים-מסקנת הדברים.

יוצא א"כ שדין המערוך יהיה שלאחר שלשו וערכו איתו (שע"י חריפות ודוחק יבלע החלב בכלי העץ- טור או"ח סימן תנא, ב"י שם אות טז ד"ה מדוכה של עץ, שו"ע שם ס"ח, משנ"ב שם ס"ק פו, ט"ז שם ס"ק כו כתב: "דממהר להחמיץ מכח הכח שבכלי") את הבצק החלבי, אף שבבצק מערבים מלח, ולמדנו שמלח דינו כתבלין חריף (ש"י סימן צו ס"ק יח, ובשו"ע א"ח סי' תמ"ז ס"ו, וכ"כ הפר"ח ס"ק ט"ו. ובכה"ח סי' תמ"ז ס"ק מט). שיעור של נתינת מלח כדי להבליע ולהפליט היינו שאינו נאכל מחמת מילחו. ולכן אף שיש לנו כאן דוחק של עריכת הבצק (משנ"ב סי' תמז ס"ק פ. ממדוכה) ובסתמא בודאי שיש בכוחו להבליע ולהפליט (יבי"א ח"ה-יור"ד סי' ה. בשם הבית דוד. וכ"כ כה"ח סי' צו ס"ק נא) וכן הבצק כאן הוא בצק לח ולא יבש וממילא שייך בו בליעה (שכל דין בליעה אינו שייך ביבש רק בלח-הרמ"א במקורו בתורת חטאת כלל סא אות ז, וכן העתיקו בספר כנפי יונה סי' צו). חומרא של הכה"ח שבכה"ג שיש דוחקא ושמונונית אף ללא חריפות מבליע (כה"ח יור"ד סי' צ"א סק"ג, חוות דעת אות ב', ובביאורים אות א', ערך השלחן אות א', פתחי תשובה שם בית יצחק שם זבחי צדק אות ג) וממילא אם יערכו איתו אח"כ בצק פרווה בכדי למלאות בו בשר, אעפ"כ לא יהיה הבצק הפרוה, חלבי משום שבכמות כזו קטנה של מלח לא מפליט ולא מבליע. אך לצורך זה בכדי שישאר אותו הבצק פרווה, צריך להדיח אותו היטב עם סבון כלים באופן שיסיר עד היכן שידו מצלחת, ובכך יוריד את שכבת השומן כמה שניתן. ומה שעדיין נותר ישאר בגדר נטל"פ שלמדנו שניתן לסמוך ע"ז אף לכתחילה מלבד משיטת האורל"צ (ח"ג הערות פ"ח דיני תערובת חמץ הערה יג) דס"ל שאין סומכים על נטל"פ רק בדיעבד. אלא שלשיטת הרמ"א דלא מהני כ"ד שעות בכדי שיהיה נטל"פ שחייב לפגום את השומן בחומר פוגם כסבון כלים. ועוד אילו ימתין להשתמש לאחר כ"ד שעות ש"ד (ולשיטת כה"ח וכל דעימיה, לאחר כ"ד שעות גם השמונונית שנשארה אינה נותנת טעם). וממילא אין צורך אף לגרד את העץ. ובדיעבד גם אם לא ניקו את השומן של עריכת החלבי ניתן לסמוך עך ביטול בשישים שכתב הפמ"ג (יור"ד שפתי דעת סימן צה): כתב או"ח כלל ל"ג דין ב' "דסתם כלי יש בתבשיל ששים נגד הכלוך שעליו".

עד כאן רזא דיחודא ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

ויה"ר שיאיר המקום עיננו במאור תורתו ולא נכשל בדבר הלכה.

תודה לקוראים!

אשמח לתגובות והערות והארות כתיבות:

k11001100@gmail.com

איתן נוי- כולל קול יהודה.

רח' מקור ברוך 19/12 תל ציון תובב"א.